

УДК 371.3:811

Сасімова В.В., Київський інститут туризму, економіки і права

Сасімова В.В. – викладач кафедри іноземних мов Київського інституту туризму, економіки і права. Наукові інтереси пов'язані з проблемами інтенсифікації навчального процесу у вищій школі.

Проблеми інтенсифікації навчального процесу при вивченні іноземних мов на факультетах політичних наук та права

Стаття розглядає аспекти проблеми інтенсифікації навчального процесу та професійної спрямованості при вивченні іноземної мови на політико-правових факультетах.

The article deals with the problem of intensification of the process of teaching foreign languages at law faculties. The article is addressed to foreign language teachers, specialists in pedagogics and methods of teaching.

В сучасних умовах діяльності механізмів ринкової економіки та розширення міжнародних зв'язків постійно зростає роль володіння іноземними мовами як засобу спілкування. Взагалі володіння іноземними мовами являє собою один з головних критеріїв визначення цивілізованості тієї чи іншої людини і як наслідок рівня культурного розвитку нації і держави в цілому. Для випускників вищих навчальних закладів юридичного профілю володіння іноземними мовами стає до того ж засобом професійного спілкування, в ході якого здійснюється контакт із закордонними колегами в процесі спільної діяльності.

Чимала кількість викладачів-методистів переконана, що навчання іноземній мові у вищому навчальному закладі, де вона не є профілюючим предметом, має бути функціонально і професійно спрямованим.

Для факультетів політико-правового профілю проблема професійного навчання іноземним мовам не нова. Вона набуває явної гостроти в контексті стрімкого зростання суспільної потреби в якіснішій підготовці спеціалістів нового покоління, які достатньо вільно володіють іноземними мовами. Практика викладання іноземних мов у вищих спеціальних навчальних закладах показує, що професійна направленість навчання є тим важелем, спираючись на який можна підвищити в значній мірі мотивацію вивчення дисципліни, покращити знання з мови, а також якість підготовки спеціалістів юридичного профілю. Один з науковців, який розробляє цю проблему, Л.М. Вензик визначає професійно спрямовану освіту як соціально організований процес орієнтації мети, змісту, форм та методів навчання з кожної дисципліни на майбутню спеці-

альність студента, а також на розвиток індивідуальних якостей, які необхідні їм для виконання професійних обов'язків після закінчення вузу. Професійно спрямоване навчання являє собою складний динамічний процес, в якому взаємодіють один з одним мета, зміст, методи, форми навчання, діяльність викладача та студента, а також інші фактори. Воно спирається на концепцію особистісно дієвого підходу на розвиток пізнавальної активності студента, яка пов'язана з вибраною професією [1].

З підвищенням рівня розвиненості цивілізації зростає кількість факторів, які визначають рівень компетентності та освіченості спеціаліста XXI століття. Фактор володіння іноземними мовами фахівців з юриспруденції є одним з головних після спеціальних знань. Тому на сьогоднішній день виникає потреба у навчанні іншомовному спілкуванню з більш якісною результативністю. Так, поняття підвищення якості підготовки спеціалістів юридичного профілю тісно пов'язано з поняттям інтенсифікації навчального процесу. Деякі з фахівців вважають, що саме поняття інтенсифікації є метою вищої освіти, а в низці наукових праць інтенсифікація процесу навчання розглядається як один з головних шляхів підвищення його якості.

Термін "інтенсифікація" на сьогоднішній день співзвучний з постановою і вирішенням важливих проблем розбудови молодшої держави, розвитку культури, системи освіти та просвітництва, а також з плануванням і програмуванням структури та змісту окремих навчальних дисциплін, методів та засобів навчання. Метою підвищення рівня освіченості є створення конкурентоспроможних кадрів серед випускників вузів.

В традиційній методиці викладання іноземних мов існує велика кількість різних методів навчання. Вони базуються на підґрунті різних механізмів засвоєння знань, але всі вони мають одну мету. Застосування окремих з них має достатньо позитивні результати. Існує необхідність у створенні інтенсивної системи навчання, яка б радикально підвищила ефективність навчання в умовах обмеження кількості навчальних годин. На сучасному етапі, як вважає певна кількість науковців, тільки спільними зусиллями вчених, психологів, педагогів і методистів можливо виробити найбільш дієздатну систему навчання, враховуючи рівень розвитку суспільства та потреби сучасної економіки [2].

Система вищої освіти має чітко та швидко

реагувати на зміни, які відбуваються в суспільстві, міжнародних відносинах, культурі та економіці. Для вирішення вищезначених проблем необхідне впровадження методів навчання, які б враховували специфіку професійної діяльності студентів. В.С. Страхова характеризує процес інтенсифікації трьома аспектами: методичним, психологічним та лінгвістичним [3], це діяльність, яка спрямована на підвищення рівня інтенсивності.

Л.Ш. Гегечкорі підкреслює, що інтенсифікація навчання іноземним мовам пов'язана не тільки з коротким терміном навчання, але й такими вагомими факторами будь-якого педагогічного процесу, як оптимальність, ефективність і продуктивність навчальної діяльності [4]. А.К. Новіков розуміє під інтенсифікацією не тільки підвищення якості засвоєння інформації за одиницю часу, але і досягнення певних результатів від процесу виховання [5]. Вона розглядається як прискорення всіх процесів, які сприяють засвоєнню мови як засобу спілкування. Розглядаючи психологічний та лінгвістичний аспекти інтенсифікації, важливу роль набуває розробка рекомендацій про створення таких внутрішніх та зовнішніх умов, при яких ефективність засвоєння буде досягнена в короткий термін і при звичайній затраті ресурсів викладача та студента. Інтенсифікація навчального процесу, за думкою А.К. Новікова, формується в психологічному аспекті – використання необмежених резервів пам'яті та оптимальних засобів впровадження інформації навчального матеріалу з наступним його закріпленням. Особливістю навчання іноземним мовам при використанні всіх резервів мозку людини є та обставина, що опанування матеріалу базується не на звичайному запам'ятовуванні, а на засвоєнні того механізму, який надає можливість творчо та продуктивно володіти інформацією в процесі комунікації.

Поняття інтенсифікації тісно пов'язане з поняттям продуктивності. Так, І.А. Зимня вказує на цілеспрямованість формування самих механізмів мовної діяльності при інтенсифікації навчального процесу. Все це виявляє багатомірність та комплексність поняття інтенсифікації. Також необхідно звернути увагу на інші складові частини процесу інтенсифікації – викладача та студента, витрати та час, засоби та методи його здійснення.

За думкою І.А. Зимньої, інтенсивний курс навчання мови передбачає не тільки часову, але

й змістовну інтенсифікацію, наприклад, освоєння засобів формування думки на іноземній мові. Це здійснюється при наявності великого різноманіття та максимального використання навчальних прийомів, чіткої та раціональної організації засвоєння студентами навчального матеріалу. Водночас це повинно працювати враховуючи індивідуальні і соціально-психологічні особливості аудиторії, цілеспрямованість формування самих механізмів мовної діяльності [6].

Підсумовуючи все, необхідно зазначити, що інтенсифікація навчального процесу є слідством діалектичного розвитку системи навчання та соціальної потреби дня. Оскільки вона являється іманентною ознакою будь-якої розвиненої системи, її не треба зводити тільки до сфери інтенсивних методів.

Важливу роль у досягненні інтенсивності в навчанні спілкуванню на іноземній мові відводиться відбору мовного матеріалу. В цілому специфіка інтенсивного навчання вимагає та надає можливість оперувати на кожному часовому відрізку навчального процесу більшим обсягом навчального матеріалу, який передбачає різний ступінь глибини та досконалості в його активному засвоєнні студентами.

Завдання відбору матеріалу має важливе значення для складання основних навчальних матеріалів, вони включають головний обсяг, послідовність і характер мовного матеріалу. В фонетичному та граматичному аспектах проблема відбору матеріалу виступає перш за все як проблема послідовності у використанні, групуванні та перегрупуванні матеріалу. Потрібно зазначити важливу роль концентрації мовного матеріалу в тому чи іншому мікроциклі з урахуванням в ньому сюжетних ситуацій та мікротем, оскільки кількість самих явищ як об'єктів навчання хоча і велика, але її потрібно охопити. В лексичному аспекті проблема відбору матеріалу має велике значення тому, що подається чималий обсяг лексичних одиниць. Окрім тематичного критерію стилістичної нейтральності і загальномовної частотності, Г.А. Китайгородська [7] впроваджує наступні критерії відбору лексичного матеріалу:

1. Критерій актуальності, який передбачає відбір лексики, необхідної і достатньої для забезпечення мовної комунікації відповідно з професійною спрямованістю студента вузу.
2. Критерій функціональності. Оскільки інтенсивне навчання має за мету навчання спі-

лкуванню як практичному володінню мовою в умовах безпосередньої мовної взаємодії, то цей критерій забезпечує процес моделювання ситуацій комунікації. Він забезпечує обов'язкове існування лексичних засобів (кліше мовного етикету, система звертань і т.д.).

3. Критерій економічності. Він реалізує інтенсивність навчання по відношенню до часу, мається на увазі, що за короткий час треба забезпечити максимальну мовну діяльність студента.
4. Критерій доступності. Це відбір мовних засобів, більш легких для сприйняття та запам'ятовування на кожному конкретному етапі навчання. Повинен враховуватися обсяг слова, його морфологічний склад, ступінь мотивованості.
5. Критерій ідіоматичності. Це обов'язкове використання прислів'їв, приказок, в яких проявляється своєрідність мовної образності, національної психології та культури країни, мова якої вивчається.
6. Критерій експресивності, що враховує вираз почуттів та емоцій.
7. Критерій відношення до засобів невербального спілкування. Цей критерій ґрунтується на відборі лексичних одиниць з урахуванням необхідності їх супроводу жестами, інтерпретації і семантизації за допомогою міміки.
8. Критерій мовної системності, що розуміється як необхідність враховувати антонімічні, синонімічні, словотворчі зв'язки і специфіку лексичної системи мови.
9. Критерій інтерференції, що розуміється як обов'язкове врахування можливостей позитивного і негативного перенесення при взаємодії рідної та іноземної мови по відношенню до обсягу значення, багатозначності.

Вирішення ряду теоретичних питань стосовно професійної спрямованості при навчанні іншомовному спілкуванню на юридичному факультеті надає можливість підійти на практиці до проблеми навчання іноземним мовам.

Навчання професійному іншомовному спілкуванню може здійснюватись лише на основі вже сформованих базових знань, пов'язаних з професійними сферами діяльності майбутнього юриста. Професійне спілкування юриста включає в себе володіння специфічним вокабулярієм. Лінгвісти стверджують, що сама по собі мова як політиків, так і правників має ряд відмінностей не тільки лексичного рівня, але і на синтаксичному та комунікативному рівнях [8].

Велике значення в інтенсивному навчанні має "комплексність" навчального процесу, яка означає відсутність розведеності по відношенню до

фонетичного, граматичного і лексичного аспектів мови. Інтенсивне навчання практичному володінню мовою в процесі безпосереднього усного спілкування вимагає такої організації навчального матеріалу та навчального процесу, при якій явища, характерні та вагомні для того чи іншого аспекту, об'єднуються. В організаційному плані комплексність інтенсивного навчання знаходить своє вираження у відсутності спеціально відокремленого ввідно-фонетичного курсу та спеціальних занять з граматики. В процесі тренувальної роботи комплексність навчання проявляється в тому, що на перший план виходить тренування фонетичного, граматичного чи лексичного аспектів, другим планом тренуються явища інших аспектів, які підпорядковані загальної меті навчання, мовній взаємодії. Для практичної діяльності викладача комплексність навчання означає, в першу чергу, відбір лексичного матеріалу для фонетичного та лексичного тренування з урахуванням його важливості для вирішення задач мікроциклу або курсу в цілому, організацію тренування фонетичних та граматичних явищ.

Само по собі володіння іноземною мовою стало невід'ємним компонентом повноцінної і професійної діяльності спеціалістів юридичного фаху і взагалі спеціалістів, спроможних вирішувати професійні завдання, користуючись англійською мовою. На думку німецьких дослідників даної теми, мова – це не тільки засіб соціальних стосунків, але в рівній мірі самі соціальні стосунки. Тому метою навчання студентів, майбутніх спеціалістів юридичної сфери, як вже зазначалось, є навчання діловому усному, безпосередньому спілкуванню на англійській мові.

Звертаючись до великого досвіду методики викладання іноземних мов, слід зауважити, що модель інтенсивного навчання іноземним мовам складається з трьох етапів, що послідовно реалізують певні завдання.

Так, метою першого етапу є навчання усному іномовному спілкуванню в умовах рольової гри (з перевагою діалогічного мовлення), навчання читанню та певним навичкам письма. С.В. Мірошниченко вбачає можливим вже на початковому першому етапі здійснювати часткову підготовку студентів до спілкування в професійних сферах шляхом впровадження в навчальний процес спеціальної лексики, що застосовується у непрофесійних сферах комунікації, на соціально-побутову, суспільну і соціально-

культурну теми, з поступовим переходом до професійної тематики [9]. Суть другого етапу полягає у вирішенні комунікативних завдань, пов'язаних з тематикою професійної направленості факультету, у навчанні читанню, реферуванню та анотуванню літератури за фахом. Навчання іномовному професійному спілкуванню, уміння робити повідомлення з проблем спеціальності на основі отриманої, прочитаної інформації є основним завданням заключного етапу навчання.

Щодо відбору лексичного матеріалу при навчанні іноземній мові студентів, майбутніх спеціалістів політико-юридичного профілю, із застосуванням інтенсивних методів та підходів у навчанні, потрібно виділити наступні тематичні ситуації спілкування.

Соціально-побутові сфери:

- 1) Прийом делегацій, студентів (спеціалістів) із-за кордону (їх зустріч, розміщення, забезпечення побуту та культурне обслуговування, обговорення з ними програми перебування тощо).
- 2) Орієнтація, пересування та самообслуговування в країні мови, мовні контакти з офіційними особами в установах транспортного, побутового, медичного та культурного обслуговування (аеропорт, готелі, метро, кафе, у лікаря тощо).

Соціально-культурна сфера спілкування:

- 1) Офіційні зустрічі – бесіди з закордонним гостем (колегами, спеціалістами, посадовими особами).
- 2) Індивідуальні, неофіційні контакти та бесіди (знайомство, встановлення та підтримка приятельських колегіально-дружніх стосунків).
- 3) Мовні контакти в країні мови під час перебування в ній з професійною метою, в складі делегації або індивідуально, які враховують відвідування підприємств, фірм, наукових центрів, бесіди з колегами, офіційними особами, ознайомлення в ході бесід з закордонним досвідом і т.д.
- 4) Контакти і бесіди в кулуарах конгресу, конференції або інших міжнародних заходів налагодження стосунків, лаконічний обмін враженнями та поглядами).

Професійно-трудова сфера спілкування студента передбачає типові комунікативні ситуації:

1. Оформлення та реєстрація угод, актів, засвідчення фактів, які мають правове значення (охорона, спадщина, захист майна, захист авторських прав та інші права особистості).
2. Участь у судових діях, в які залучені іноземні громадяни, або у судових процесах в закордонних країнах, в які залучені громадяни нашої країни.

3. Взаємодія з організаціями іноземних держав з метою розробки заходів, які спрямовані на те, щоб запобігти або попередити протиправні дії з боку окремих осіб (контрабанда наркотиків, музейних цінностей, зброя та ін.).
4. Надання правової допомоги іноземним громадянам або участь у захисті їх прав.
5. Участь у допиті свідків, підозрюваних, потерпілих, звинувачених та підсудних.
6. Участь вчених-юристів у міжнародних наукових конференціях, конгресах, симпозиу-

мах, спілкування з членами наукових, політичних, суспільних та ін. делегацій.

7. Опис закордонним фахівцям (розповідь, відповіді на запитання) правової (судової) системи та проблем розбудови правового суспільства нашої держави та держав СНД.
8. Ознайомлення та роз'яснення громадянам закордонних країн режиму перебування на території СНД (питання про громадянство, виїзд, переміщення по країні).

Література

1. Вензик Л.М. К вопросу разработанности проблемы профессиональной направленности обучения // Сб. науч. стат. „Проблемность в обучении иностранного языка в гуманитарном вузе”. – Пермь, 1994. – С. 165-166.
2. Страхова В.С. О лингвистическом аспекте интенсивных методов обучения иностранным языкам // Сб. науч. стат. „Методы интенсивного обучения иностранным языкам”. – М., 1982. – Вып. 2. – С. 14-23.
3. Аксенова Г.Н. Интенсификация учебного процесса по иностранным языкам в неязыковом вузе. – Уфа: Темплан, 1985.
4. Гегечкори Л.Ш. Системный подход к обучению языкам взрослых // Сб. науч. стат. „Методы интенсивного обучения иностранным языкам”. – М., 1979. – С. 63.
5. Мисик Л.В. Лінгвістичні проблеми англійських правових текстів та документів // Зб. наук. ст.

„Проблемы языков для специальных целей научной и профессиональной коммуникации”. – Львів, 1992.

6. Мірошниченко Є.В. Професійно спрямоване навчання спеціальної лексики студентів-економістів початкового етапу під час формування мовних навичок і вмінь спілкування в непрофесійних сферах комунікації. – Київ, 1993.
7. Новиков А.К. К вопросу о комплексном подходе при интенсивном обучении иностранным языкам // Сб. науч. стат. „Методы интенсивного обучения иностранным языкам”. – М., 1979. – С. 63.
8. Китайгородская Г.А. Методы интенсивного обучения иностранным языкам. – М., 1988. – С. 78-82.
9. Мірошниченко Є.В. Методы интенсивного обучения иностранным языкам. – М., 1988. – С. 47.

Надійшла до редколегії 18.07.2002 р.